

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 796 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана.....	10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович	
Investitsion marketingni rivojlantirish asosida mintqa investitsiya jozibadorligini oshirish	16
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi.....	22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamanov Alisher	
Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan.....	28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna	
Oliy o'quv yurtlarida matematik statistikani o'qitishning xususiyatlari.....	34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo'razovna	
Turizm tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari	37
Mardonova Dilafruz Kosimovna	
Oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti: O'zbekistonda mayonez importini notarif tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari.....	41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o'g'li	
Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog'ozlar bozorining o'rni va roli	46
Akramov Azamat Ramziddinovich	
Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati	53
Iminov Mahmudjon Azimjon o'g'li	
Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi.....	60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich	
Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish kompaniya moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim mezonini.....	65
Jo'rayev Behzod Nuraliyevich	
Iste'molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakllantirish.....	70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	75
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o'rni.....	80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	84
Quldoshev Asliddin Tursunovich	
Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash.....	89
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirishni boshqarish yo'llari	100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna	
Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta'minlashning ekonometrik tahlili	105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств.....	111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсиков Артемий Александрович	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan.....	116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O'g'li	

Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati	121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li	
Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar	125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi	
Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari	131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari	135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi	
Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry	140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modelashtirish	144
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Mamlakatimizda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili	149
Talipova Dilfuza Nabiyeva	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue	158
Meyliev O. R., Gofurova K.	
Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri	166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li	
Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan	170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna	
Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti	174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari	178
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish	183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi	188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavatovich	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari	194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna	
O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish	200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li	
Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar	214
Musaeva Ziyoda Allayarovna	
O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari	218
Musyeva Shoirazimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich	
Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari	223
Akramova Nargiza Axrorovna	
Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari	227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari	231
Nazarova Latofat Toirjon qizi	
O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari	235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich	

Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish.....	240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov	
Methodological Aspects for Branding in Private Schools.....	251
Odilova Sitora Sayfitdin qizi	
Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора.....	256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли	
Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish	261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari.....	267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari	275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi.....	279
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili	288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna	
Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari.....	294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi	
The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions	303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi	
Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish.....	307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimliklarni baholashni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari.....	314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Oliy ta'lim muassasalarida gibril bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish	319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	325
Акбарова Лайло Упашевна	
Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari.....	330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.	
Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida	334
Davlayev G'olib Ashurovich	
Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi	337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi	
Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari.....	343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov	
Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar	348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich	

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi	354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.	
Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari	358
Karimov Anvar Aktam o'g'li	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar.....	367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi.....	380
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari	386
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением	390
Нодирбек Холбаев	
Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta'sirini statistik baholash.....	396
Nuriddinov Zufar Akbarovich	
Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана	402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	408
Oybek Elmuratov	
Intellectual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari	411
Maxmudova Nargiza Davlyat qizi	
Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract.....	416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi	
Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati	421
Abduqaxorov Bekzod O'tkir o'g'li	
Raqamlashtirish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida.....	426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi	
O'zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.....	431
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане	437
Аскарлов Бахтиер Аскарлов, Собирова Мукаддас Хамидуллаева	
Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан.....	442
Холиков Сулаймон Уткир угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlarini.....	447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili.....	452
Sayfullayev Siddik Nosirovich	
Sug'urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash.....	457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o'g'li	

Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari	462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna	
Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами	469
Хайдарова Малика Шокирджановна	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida	478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari	482
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari	491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi	
Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlarini	498
E. N. Raximov	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi	504
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish	509
Djuraeva Guzal Shavkatovna	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	513
Erkinxojiev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari	517
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
The impact of corporate governance on firm performance and financial stability	524
Muhammadyor Yunusov	
Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari	537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari	541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina	
Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari	544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi	
Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari	550
Umarova Hulkar Umidulloyevna	
O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	

Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	
Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan	656
Hakimov Feruz Khurshid ugli	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili.....	659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna	
Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashtirish imkoniyatlari.....	665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich	
Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari	670
Turdiyev Shaxriddin Erxonovich	
Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari	675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich	
Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi	681
Meliyev Isroil Ismoilovich	
"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi.....	686
Urunbayev Saparbek Samatovich	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari.....	692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich	
O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar.....	699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich	
Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape.....	704
Otaboev Akhmed Makhsudbek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov	

Xalqaro migratsiyaning O'zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta'siri.....	709
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений.....	714
Пирмухамедова Шахноза	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан...	719
Рузиева Нилуфар Тулкин кизи	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etishning afzalliklari va muammolari	730
Axmedova Dilbar Buronovna	
Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishda sog'liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati.....	734
Ishmanova Diana Nurmamadovna	
Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari	737
Muxtorova Madina Azamat qizi	
Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar.....	741
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	746
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Budjet ijrosini samarali ta'minlashda davlat xaridlarining ahamiyati.....	752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
Aholi sog'ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.....	763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna	
Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati.....	769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna	
Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o'rni	778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas'uliyat ("Rossiya temir yo'llari" OAJ misolida).....	784
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o'g'li	
Raqamli transformatsiyaning O'zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta'siri.....	790
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi	

MEVA-SABZAVOT EKSPORTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING EKONOMETRIK TAHLILI

Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna

TDIU, "Iqtisodiyotda matematik metodlar" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimizdagi meva-sabzavot mahsulotlari yetishtirish, soha mahsuloti eksporti holati o'rganilgan bo'lib, eksport hajmini oshirish va geografiyasini kengaytirish masalalari ko'rib chiqilgan. Mamlakatda meva-sabzavotchilik sohasini qo'llab-quvvatlash bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar, sohani rivojlantirishga qaratilgan innovatsion yondoshuv, jalb etilayotgan investitsiyalar va ularni yo'naltirish maqsadlari xususida so'z yuritilgan. Meva-sabzavot eksportini barqarorligini ta'minlashga ta'sir etuvchi omillar o'rganilib, vaqtli qatorlar shaklida to'plangan statistik ma'lumotlar asosida ekonometrik model tuzilgan. Tuzilgan ekonometrik modelning sifati Fisher mezon, Student mezon kabi barcha talablar asosida baholangan. Olingan natijalar asosida meva-sabzavot mahsulotlari eksporti barqarorligini ta'minlash yuzasidan muallifning xulosa va takliflari keltirilgan.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi, meva-sabzavotchilik, meva-sabzavot yetishtirish, meva-sabzavot eksporti, innovatsiyalar, investitsiyalar, ta'minot zanjiri, eksport subyektlari, ekonometrik model, modelning sifati baholash, soha eksporti barqarorligini ta'minlash.

Abstract: The article explores the situation of growing fruit and vegetable products in our qualification, the export of products of the industry, considering the issues of increasing the volume of exports and expanding its geography. Measures of supporting the fruit and vegetable sector in the country, the innovative approach to the development of the sector, the investments are involved and the goals of their orientation are discussed. Factors affecting the sustainability of fruit and vegetable exports have been studied and a quantitative econometric model has been constructed based on statistics collected in the form of time series. The quality of the econometric model was estimated on the basis of all requirements, such as the Fisher criterion, the styling criterion. Based on the results obtained, the author's conclusions and suggestions on ensuring the stability of exports of fruit and vegetable products are presented.

Key words: agriculture, fruit and vegetable growing, fruit and vegetable export, innovation, investments, supply chain, export entities, econometric model, model quality assessment, ensuring the stability of industry exports.

Аннотация: В статье рассматривается состояние производства плодовоошной продукции в нашей стране, экспорт промышленной продукции, рассматриваются вопросы увеличения объемов экспорта и расширения его географии. Обсуждены меры по поддержке плодовоошной отрасли в стране, инновационный подход к развитию отрасли, привлеченные инвестиции и цели их направления. Были изучены факторы, влияющие на стабильность экспорта фруктов и овощей, и создана эконометрическая модель на основе статистических данных, собранных в виде временных рядов. Качество построенной эконометрической модели оценивалось по всем требованиям, таким как критерий Фишера, критерий Стьюдента. На основании полученных результатов представлены авторские выводы и предложения по обеспечению стабильности экспорта плодовоошной продукции.

Ключевые слова: сельское хозяйство, плодовоовощеводство, плодовоовощеводство, экспорт фруктов и овощей, инновации, инвестиции, цепочка поставок, субъекты экспорта, эконометрическая модель, оценка качества модели, обеспечение стабильности отраслевого экспорта.

KIRISH

Dunyoda 200 ga yaqin mamlakat meva va sabzavotlarning global savdosida ishtirok etadi. Bir nechta mintaqalar – asosan katta davlatlar meva-sabzavot bo'yicha jahon savdosida ustunlik qiladi. Jahonda yirik eksportchiga aylanishda, nafaqat uni yetarli miqdorda ishlab chiqarish, balki ichki bozorni to'yintirish, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, hamda jahon bozori talablari asosida mahsulot yetishtirish va qadoqlash kabilar muhim ahamiyat kasb etadi. Katta sig'imli bozorga ega bo'lgan Yevropa Ittifoqiga kiruvchi davlatlarga meva-sabzavot eksport hajmini, tarkibini kengaytirish, bizning fikrimizcha, hozirgi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir.

Yurtimizda bugungi kunda meva-sabzavot mahsulotlarini yetishtirish hajmini oshirish, qayta ishlash va sotishning zamonaviy usullarini joriy etish, sohaga to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish, qishloq xo'jaligi tarmog'ida yangi ish o'rinlarini tashkil etish, eksport hajmini oshirish va geografiasini kengaytirish masalalariga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Meva va sabzavotlar saqlash muddatini uzaytirish maqsadida yig'im-terimdan keyingi optimal texnologiyalarga muhtoj bo'lgan juda tez buziladigan mahsulotlardir. Shunday ekan, meva-sabzavot mahsulotlari yetishtirish hajmini oshirishda ularning sifatli saqlanishini ta'minlash, eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish tarkibini kengaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Bu bilan soha mahsuloti hosilining yo'qotishlarini kamaytirish, ishlab chiqarilgan eksportbop mahsulotlarning sifatini saqlash, qolaversa, bu kabi omillarga e'tibor bilan yetishtirilgan soha mahsuloti eksport hajmini barqarorligi ta'minlanadi.

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida eksportbop mahsulotlar yetishtirish hamda meva-sabzavotchilikni rivojlantirish, intensiv bog'lar maydonini 3 baravar va issiqxonalarni 2 baravar ko'paytirib, eksport salohiyatini yana 1 milliard AQSH dollariga oshirish maqsad qilib qo'yilgan ^[1]. Mahalliy meva-sabzavot mahsulotlarini xorijiy mamlakatlarga to'siqsiz va muammosiz eksportini amalga oshirish maqsadida, mahsulot yetishtiruvchilarga xalqaro sertifikat va standartlarni (Global G.A.P, Organic, NACCP va boshqalar) keng joriy etish, eksportbop mahsulotlar yetishtirish hamda meva-sabzavotchilikni rivojlantirish, eksport salohiyatini yana 1 mlrd AQSH dollariga oshirish ko'zda tutilgan. Bu kabi vazifalarni o'zida qamrab olar ekan, qishloq xo'jaligining ushbu tarmog'i mahsulotini yetishtirish va eksporti barqarorligini ta'minlash dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Rivojlanayotgan mamlakatlarning qishloq xo'jaligi mahsulotlari jahon bozorlarida ishtiroki, eksportni diversifikatsiya qilish strategiyalari va eksport firmalarining iqtisodiy ko'rsatkichlari bo'yicha tadqiqotlar olib borishga e'tibor qaratmoqda ^[3]. So'nggi o'n yilliklarda rivojlanayotgan mamlakatlar savdo to'siqlarini (tariflar va texnik to'siqlarni) kamaytiradigan va eksportchilarni qo'llab-quvvatlaydigan chora-tadbirlarni ishlab chiqmoqdalar. Soha mahsulotlarini diversifikatsiya qilish ilgari ishlab chiqarilmagan yangi mahsulotlarga ega bo'lish bilan tavsiflanadi. Geografik diversifikatsiyaga o'xshash tarzda, firmaning mahsulotni diversifikatsiya qilish darajasi taklif etilayotgan tovarlar sonini va ularning ahamiyatini aks ettiradi.

Meva va sabzavotlarning barqaror ishlab chiqarilishini ko'paytirish zarur, chunki hozirgi ta'minot bugungi kunda o'sib borayotgan aholining talabini hisobga olishni talab qiladi ^[4]. Turli xil qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish tizimlarida ko'proq to'yimli ekinlarga o'tish muhimdir. Meva va sabzavotlar oziq-ovqat tizimida ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muvozanatning asosiy omilidir. Meva va sabzavotlar yuqori ozuqaviy tarkibi, turli iqlim sharoitida yetishtirishga moslashishi va keng tarqalgan zararkunandalar, o'simliklar kasalliklariga chidamliligi tufayli ularning tashqi savdosini keng yo'lga qo'yish orqali ham muvaffaqiyatlarga erishishda ushbu tarmoq ulkan imkoniyatlarga ega. Meva-sabzavotlarning qimmat va tez buziladigan tabiati yangi biznes va munosib harakat uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Bunda texnik maslahat xizmatlari, yordamchi materiallar (urug'lar, himoyalangan yetishtirish tizimlari, tomchilatib sug'orish, o'g'itlar, zararkunandalar va kasalliklarni boshqarish texnologiyalari), o'rim-yig'imdan keyingi xizmatlar (baholash, yuvish, sterilizatsiya qilish, qadoqlash, qayta ishlash, tashish, saqlash) va bozor aloqalari (oziq-ovqat texnologiyalari, brending, marketing, savdoda ishtirok etish kafolat tizimlari, raqamlashtirish, kuzatuv sxemalari va blokirovka) ta'minot zanjirini to'g'ri tashkil etish kabilar muhim ahamiyat kasb etadi. Meva-sabzavot yetishtirish hajmini oshirish barqaror rivojlanish maqsadlariga asoslanadi.

METODOLOGIYA

Har qanday sohaning iqtisodiyotda tutgan o'rnini va salohiyatini aniqlash maqsadida bir necha matematik-statistik metodlar qo'llaniladi. Tadqiqotlarni ko'rsatishicha, bugungi kunda jahonda statistiklar tomonidan meva-sabzavot eksporti barqarorligi ta'minlanishini o'rganishda bir necha yondashuv (metod) mavjud. Bunday usullarning asosiysi koeffitsiyentlarni (1) hisoblash, regression tahlil (2) asosida meva-sabzavot eksportini rivojlantirishda ta'sir etuvchi omillarning o'rnini aniqlashdir.

$$r_{yx} = \frac{\overline{yx} - \bar{y} * \bar{x}}{\sqrt{(\overline{y^2} - (\bar{y})^2) * (\overline{x^2} - (\bar{x})^2)}} \quad (1)$$

Ushbu metodga binoan, birinchi navbatda, meva-sabzavotchilik eksportini ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimi yaratiladi, matematik statistika va ehtimollar nazariyasining tushunchalaridan foydalangan holda o'zgaruvchilarning o'zgarish qonuniyatlari tahlil qilinadi.

$$Y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n + \xi, \quad x = \overline{1, n}. \quad (2)$$

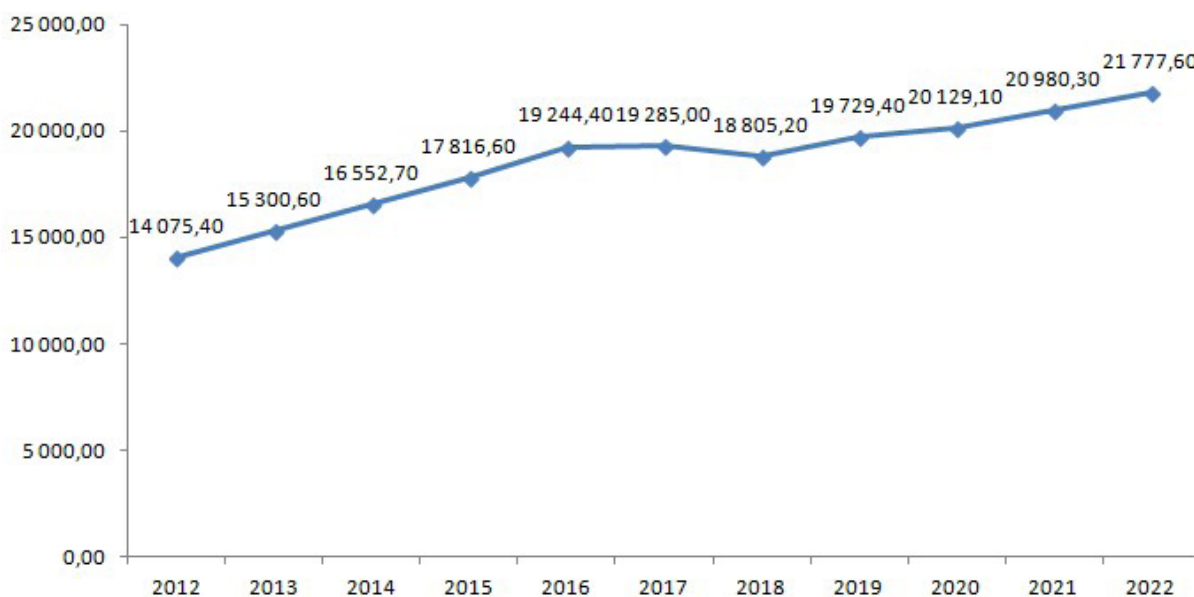
NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasida meva-sabzavotchilik sohasini yanada rivojlantirish masalasiga katta e'tibor qaratilgan ^[2]. Meva-sabzavotchilik O'zbekiston qishloq xo'jaligi sektorining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ham dehqon, ham fermer xo'jaliklari uchun serdaromad faoliyat turlaridan biridir.

Meva-sabzavotchilik sektorida mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotining qariyb 7 foizi, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 27 foizi ishlab chiqariladi. Barcha qishloq xo'jaligi ekinlari ekiladigan maydonlarning 26 foizini egalagan ushbu tarmoq qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 56 foizini yetishtiradi. Ushbu tarmoq aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash bilan bir qatorda boshqa tarmoqlarning mahsulotlarini asosiy iste'molchisi hisoblanadi.

Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda yurtimizda 21777.6 mlrd. so'mlik dehqonchilik mahsulotlari yetishtirildi (1-rasm), bu 2021-yilgi ko'rsatkichga nisbatan 3,8 foizga, 2017-yilga nisbatan esa 12,9 foizga ko'pdir. 2022-yilda O'zbekiston 1,7 mln. tonnadan ziyod meva-sabzavot mahsulotlarini eksport qildi, bu qiymat hisobida 1134 mln. dollarni tashkil etadi.

Meva-sabzavot mahsulotlari eksportining o'sish sur'ati 2021-yilga nisbatan 18,5 foizni tashkil etib, 2017-yilga nisbatan 1,7 barobarga teng bo'ldi. 2022-yilda meva-sabzavot mahsulotlarining umumiy eksport hajmidagi ulushi qariyb 6 foizni tashkil etgan. Meva-sabzavot eksporti geografiyasini tahlil qiladigan bo'lsak, eng ko'p import qiluvchi mamlakatlar 10 taligiga Rossiya (43 %), Qozog'iston (19 %), Xitoy (9 %), Pokiston (8 %), Qirg'iziston (4 %), Afg'oniston (3 %), Turkiya (2 %), Belarusiya (2 %), Ozarbayjon (2 %) va Eron (1 %) kiradi. Bu ko'rsatkichlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston meva-sabzavotlarining asosiy importchilari MDH mamlakatlari bo'lib, ularga umumiy importning deyarli 70 foizi to'g'ri kelayapti. Shunday ekan, mazkur maqolada meva-sabzavot eksportiga ishlab chiqarish hajmi, sohaga kiritilayotgan investitsiyalar hajmi kabi omillar ta'sirini o'rganish maqsadida (2) tenglamani tuzgan holda ularning o'rnini o'rganish maqsad qilib olindi. Tanlangan omillarning bog'liqlik zichligi koeffitsiyentlarini (1) formula yordamida aniqlash natijalari 1-jadvalda keltirilgan. Ushbu omillarning o'zaro bog'lanishini EViews amaliy dasturi yordamida hisob-kitoblarni amalga oshirish orqali tahlil qilish mumkin bo'ladi.

1-rasm: Meva-sabzavot yetishtirish hajmi ^[7]

TAHLIL

Eng avval korrelyatsion tahlil natijalari (1-jadval) tahlilini ko'rib chiqish talab etiladi. Yuqorida aytib o'tilganidek, natijaviy omil bilan ta'sir etuvchi omillarning o'zaro bog'liqlik zichligi yuqori bo'lsada, ta'sir etuvchi omillar o'rtasida ham zich bog'liqlikni ko'rishimiz mumkin ($r_{x1x2} = 0,95$). Bunday holat ekonometrikada multikolleniarlik deb ataladi ^[5]. Multikolleniarlik mavjud bo'lgan natijalarda ta'sir etuvchi omillarning birini, ya'ni natijaviy omil bilan nisbatan zich bog'lanmaganini ekonometrik modelga kiritilmaslik afzalligi bilan ta'riflanadi.

1-jadval: Modelga kiritiladigan omillar o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik matritsasi*

	y	X1	X2
y	1		
X1	0,91775	1	
X2	0,81011	0,95362	1

*Manba: muallif hisob-kitoblari

Shunday ekan, ko'rib chiqilayotgan misolda natijaviy omilga ishlab chiqarish hajmining (X_1) ta'sirini belgilaydigan juft regressiya tenglamasini tuzish bilan davom etamiz. Juft regression tahlil natijasini 2-jadvalda ko'rishimiz mumkin. Jadval ma'lumotlaridan foydalangan holda juft regressiya tenglamasini quyidagi ko'rinishda yozishimiz mumkin bo'ladi:

$$\ln \hat{Y} = 6.21 + 0.79 \ln x + \xi \quad (3)$$

2-jadval: Juft regression tahlil natijalari*

Sample: 1 21				
Included observations: 21				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X	0.790386	0.078389	10.08283	0.0000
C	6.210258	0.684335	9.074880	0.0000
R-squared	0.842537	Mean dependent var		13.02000
Adjusted R-squared	0.834250	S.D. dependent var		1.242055
S.E. of regression	0.505671	Akaike info criterion		1.564531
Sum squared resid	4.858355	Schwarz criterion		1.664009
Log likelihood	-14.42757	Hannan-Quinn criter.		1.586120
F-statistic	101.6635	Durbin-Watson stat		0.969551
Prob(F-statistic)	0.000000			

*Manba: muallif hisob-kitoblari

Juft regressiya tenglamasidan shuni aytish mumkinki, meva-sabzavot ishlab chiqarish natural logarifmik qiymatlarining 1 birlikka o'zgarishi, natijaviy omilning qo'shimcha ravishda 0,79 birlikka oshishi mumkinligini ko'rsatadi. Olingan hisob-kitoblar natijalariga ko'ra, modelda ko'rib chiqilayotgan ta'sir etuvchi omil natijaviy omilning o'zgarishini 84 foiz tushuntirib berishi aniqlangan (3-jadval), ya'ni ko'plikdagi korrelyatsiya koeffitsiyenti $R = 0,842$ ga teng, hamda parametrlarning ehtimolliklari ham juda kichik ($p\text{-value} < 0.05$) ekani tuzilgan ekonometrik modelning sifatini oshiradi, hamda xatoligi kamligini tavsiflaydi.

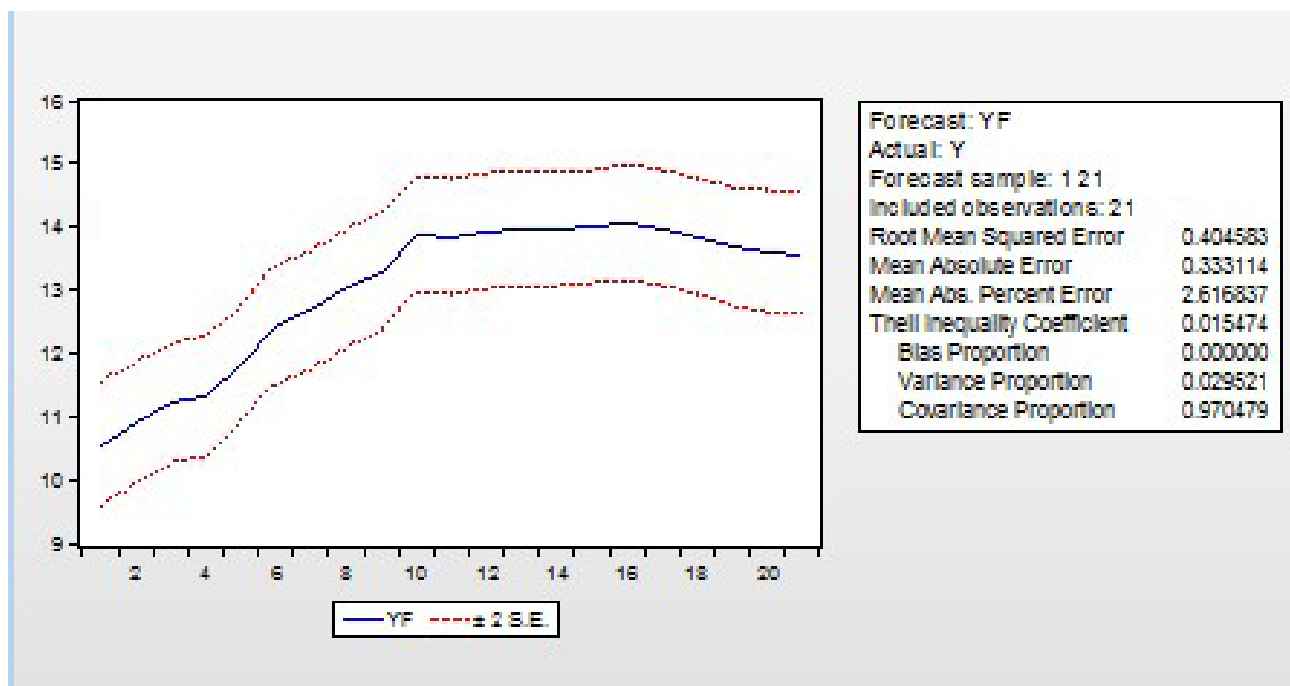
Ekonometrik modelning sifatini, o'rganilayotgan jarayonga adekvatligini tekshirish maqsadida Fisher mezonidan foydalanamiz. Modelning xatoligi va Fisher mezoni juda chambarchas bog'liq, ammo bu munosabatlar modeldagi koeffitsiyentlar sonining nisbati va kuzatuvlar hajmiga qarab o'zgaradi. Agar kuzatuvlar soni modeldagi koeffitsiyentlar sonidan katta bo'lsa, u holda modelning xatoligi kamayadi va Fisher mezoni bo'yicha hisoblanadigan F qiymatlar 0 ga yaqin bo'ladi. Shu bilan birga, agar modelning xatosi 5% dan kam bo'lsa, u holda model prognozi ishonchli ekanligi haqiqat bo'ladi. Agar modeldagi koeffitsiyentlar soni kuzatuvlar hajmiga yaqinlashsa, unda modelning xatoligi va Fisher mezonning F qiymat nolga intiladi. Shu bilan birga, modelning xatoligi kattalashib, tuzilgan ekonometrik model ishonchsiz deb baholanishiga olib keladi.

Hisob-kitob natijalariga ko'ra 2-rasmda berilganidek, mazkur maqolada tuzilgan ekonometrik modelning xatoligi $TIC=0,01$ bo'lganini ko'rish mumkin. Yuqorida aytib o'tganimizdek xatolik 5 foizdan kichik bo'lgani sababli, modelning prognozi ishonchligini to'liq tasdiqlash mumkin.

Hisob-kitoblar natijalaridan Fisher hisoblangan qiymati 101,66 ga tengligi aniqlandi. Endi esa $\alpha = 0,05$ ahamiyatlilik darajasida F ning kritik qiymatini hisoblaymiz. Ushbu qiymat esa 5,31 ni tashkil etdi. Mezon talabidan kelib chiqib, olingan natijalardan $F_{kr} < F_{his}$ tengsizlik bajarilganini ko'rishimiz mumkin. Demak, tuzilgan juft regressiya tenglamasi o'rganilayotgan jarayonga adekvat deya baholanadi.

Keyingi bosqich regressiya tenglamasi parametrlarini ishonchligini baholashdan iborat. Bu bosqichni amalga oshirishda Student mezonidan foydalanish belgilangan. Studentning taqsimot jadvaliga ko'ra, koeffitsiyentning noldan farqlanish $\alpha = 0,05$ ehtimoli uchun t chegarasi topiladi. Agar t koeffitsiyenti ahamiyatli bo'lsa, nolinch gipoteza rad etiladi, Studentning mumkin bo'lgan qiymatlarida $t_{kr} < t_{his}$ tengsizlik o'rinli bo'lsa, parametrlar muhim ahamiyatga ega bo'ladi [6].

2-rasm: Ekonometrik modelning prognoz ishonchligi ko'rsatkichlari (muallif hisob-kitoblari)

Olib borilgan hisob-kitoblarga ko'ra, (3) tenglamadagi b_0 va b_1 koeffitsiyentlarning Student mezon bo'yicha hisoblangan kiritik qiymatlari mos ravishda 9,07 va 10,08 larga, hamda t ning hisoblangan qiymati esa 2,093 ga teng bo'ldi. Hisoblashlardan ko'rinib turibdiki, yuqorida keltirilgan tengsizlik qanoatlantirildi, demak parametrlarni ishonchli deb baholash mumkin. Mazkur maqolada tuzilgan ekonometrik model F-test va t-testlardan muvaffaqiyatli o'tdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Meva-sabzavot mahsulotlari eksportining asosiy muammosi uni tor yo'nalishidir (asosan MDH mamlakatlarga) va differensiyalashmagan xarakteridir, bu meva-sabzavot mahsulotlarini ilgari qolgan tarkibini keng emasligidir. "O'zbekoziqovqatxolding" ning qayd etishicha, jahon bozorida mahsulotlarimizga bo'lgan talabni oshirish, qadoqlash, zamonaviy saqlash xonalarini yetarilgini ta'minlash, logistika va xaridorlarga mahsulotlarni yetkazib berish e'tibor va mehnatni talab etadi. Barchaga ma'lumki, jahon bozorida raqobatchilar kuchli va iste'molchilarning did va xohishlari turlicha. Bularga moslashish esa zamon talabi bo'lib, bu uchun sohani yetuk mutaxassislar bilan ta'minlashga e'tibor qaratish lozim. Raqamlashtirish sharoitida elektron tijoratni yo'lga qo'yish, jahon bozorlarini raqamli texnologiyalar yordamida o'rganish kabi vazifalar mutaxassislarning malakalariga bog'liqdir.

Shu bilan birga yetishtirilgan meva-sabzavotlarning hajmidagi yo'qotishlarni kamaytirish ham ijobiy natijalar olib kelishi muqarrar. Bunda meva-sabzavotlarni qayta ishlab, tayyor mahsulot yaratishni faol yo'lga qo'yish, katta sig'imli mahsulot saqlash omborlarini ko'paytirish, ta'minot zanjiridagi boshqa uzilishlarni batafsil ko'rib chiqish va boshqa shu kabi masalalarga katta e'tibor qaratish talab etiladi. Bundan tashqari, ekin ekiladigan yer maydonlarini kundan-kunga kengaytirilishi, innovatsion texnologiyalarni qo'llash ko'lamini oshirish, sohaga yangi texnika va texnologiyalarni kiritish sohada faoliyat olib borayotgan oddiy ishchidan tortib yetuk mutaxassislargacha ish jarayoniga katta ma'suliyat bilan yondoshishlari ko'zda tutiladi.

Shulardan kelib chiqqan holda, shuni ta'kidlash lozimki, hozirgi iqlim o'zgarishi, yer va suv resurslarining cheklanganligi, shuningdek, dunyodagi murakkab geosiyosiy vaziyat sharoitida mamlakatda meva-sabzavotchilikni yanada rivojlantirish, soha mahsuloti eksporti hajmini oshirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar kelgusida tarmoqni modernizatsiyalash jarayonlarini jadallashtirishda:

- meva-sabzavot mahsulotlarini xorij bozorlaridagi raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy qishloq xo'jalik usullarini joriy etish, qayta ishlashni chuqurlashtirish, meva-sabzavot mahsulotlarini saqlash, ularni aholining talabidan kelib chiqqan holda saralash, qadoqlashga;
- eksportbop mahsulotlarning assortimenti va geografik tarkibini diversifikatsiyalashga;
- eksportchi korxonalarni litsenziya olish, moliyalashtirish, sug'urtalash va ularning tovarlarini bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazish jarayonlarini soddalashtirish, transport yo'laklarini to'g'ri tanlash masalalariga katta e'tibor qaratish lozim.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni, 28-yanvar 2022-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853-sonli Farmoni, 23-oktabr 2019-yil.
3. Luis Vinicio, Bernhard Brummera, Alejandra Englerb, Verena Ottera // Effects of intra-and inter-regional geographic diversification and product diversification on export performance: Evidence from the Chilean fresh fruit export sector // Contents lists available at ScienceDirect, Food Policy 86 (2019), 101730.
4. Fruit and vegetables: Opportunities and challenges for small-scale sustainable farming // FAO, CIRAD, 23 Sep 2021.
5. Хайруллина О.И., Баянова О.В. Эконометрика: базовый курс. //Учебник, Министерство сельского хозяйства Российской Федерации, федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования "Пермский аграрно-технологический университет имени академика Д.Н. Прянишникова". – Пермь: ИПЦ "Прокрость", 2019 – 176 с.
6. Яковлев В. П. Эконометрика: Учебник для бакалавров / – М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К°", 2016. – 384 с.
7. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.